

**UTOLSÓ VÉDŐBÁSTYÁK, VAGY EGY ELVESZETT KOR
TEMETŐI?**

**KOCSMÁK ÉS KISBOLTOK SZEREPE A FALUSI KÖZÖSSÉGEK
ÉLETÉBEN**

JELIGE: KOC202

Lezárás dátuma: 2023. január 10.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	3
2.	Közösségek, helyi közösség	4
2.1.	A közösség definíciója.....	4
2.2.	Falusi közösségek átalakulása a 20. század második felétől napjainkig	6
2.2.1.	A közösségek fejlődését ellehetetlenítő gyakorlatok:	7
2.2.2.	Falusi közösségek átalakulása a rendszerváltás után	11
3.	Közösségformáló tényezők vidéki terekben.....	12
4.	A kocsmá és a kisboltok szerepe a falusi közösségekben	13
4.1.	A harmadik helyek vizsgálata.....	14
4.2.	Testkontroll.....	15
4.3.	Társadalmi és gazdasági tőke	15
4.4.	A beszélgetés fontossága	16
5.	Kiskereskedelmi intézmények a sellyei járás területén.....	17
5.1.	Felzárkózó Települések Program	17
5.2.	A Sellyei járás.....	18
5.3.	Interjúk a Sellyei járásban	19
6.	Összegzés	31
7.	Források.....	34
8.	Melléklet.....	36

1. Bevezetés

„Kukorít a kakas. Szürkül az ég alja.

Hajnatra gingallóz a falu harangja.” – Gárdonyi Géza: Falu reggel

A dolgozat a kistelepüléseken élő emberek helyzetét állítja a középpontba. Jelen írás a falusi kocsmák és kisboltok helyzetének átalakulásán keresztül mutatja be a vidéki közösségeket.

A falvak jelentették és jelentik a mai napig a „hagyományos” vagy „rég” élet színterét. A falvaknak, országtól, kortól, hagyománytól függően többféle leírása van. A „romantika vidékképe” a puszta, a lovas, a betyár képzelet több területen még ma is él. A 90’-es években, a politikusok beszédeiben a szegény adózó nép képe jelent meg, amikor a vidékről volt szó. Alkalmanként, vezető politikusok is körbeveszik magukat népviseletbe öltözött emberekkel, vagy éppen szekéren érkeznek beszédet tartani a faluba. Kabarékban a vidéki embereket gyakran butának, alacsonyabb rendűnek állítják be.

David Bell három csoportra osztotta a „rurális idillt”: (vö. Kovách 2007: 7-8)

- A „pásztori idill” a gépesítés és iparosítás előtti időkből jeleníti meg a természetközeli mezőgazdasági tájat.
- A „természeti idill” az érintetlen, beavatkozástól mentes vadon.
- A „sportidill” a kalandokat, az állóképességet állítja a középpontba.

A „eszmei” falunak természetesen elengedhetetlen része a kocsmák, ahol az emberek nap végén összegyűlnek, megbeszélnek örömeiket, vagy épp gondjaikat, isznak és jól mulatnak.

Az előző megállapításoknak nagyon kevés valóságtartalma van. A falvak világa, folyamatosan változik. Az ország életében egyre kisebb a szerepük, az urbanizációs trendekkel összefüggésben csökken demográfiai és politikai súlyuk, és a kocsmák, ami egykor a falusi élet központjaként funkcionált egyre gyorsabb ütemben veszít jelentőségéből.

A falusi emberek sokszor nem jutnak megfelelő kezeléshez a kisebb falvakban élő emberek, és mivel sok idős is él ezeken a helyeken így a halálozási ráta is nagyobb. Vannak olyan helyek, ahol orvosok csak heti pár alkalommal járnak ki rendelni, állandó rendelő csak a nagyobb községekben van. (Bódi 2001/4: 42-43)

A falvakban sokkal többen is élnek segélyekből, munkanélküli támogatásokból, mint városokban. (Bódi 2001/4: 48) A fenti két rövid bekezdést kivenném a bevezetőből, később szűrnám be: 2.2.2.

Dolgozatomban a falusi közösségek helyzetét és bomlásának okait, illetve a kocsmák és kisboltok, mint a virágzó falusi élet egykori központjainak jelenlegi szerepét vizsgálom majd.

Először a helyi közösségek változásait elemzem a 20. század második felétől napjainkig, mert a történeti kontextus segíti a falusi társadalom átalakulásának megértését. A különböző folyamatok és a politikai hatalomgyakorlás mechanizmusai ma is éreztetik hatásaikat. Írok arról, hogy milyen tényezők/szereplők formálják a közösségeket a vidéki terekben, majd ismertetem a kocsmák és kisboltok szerepével kapcsolatos problémákat és kihívásokat. A vizsgált kérdéskört a sellyei járásban készített interjúk alapján mutatom be.

2. Községek, helyi közösség

A kistelepülésekről azt gondolhatnánk, hogy az egész falu egyetlen közösséget alkot, pedig ez koránt sincs így. Vannak, akik vagy csak aludni járnak oda, mert épp máshol dolgoznak, vagy egyéb más okokból nem kapcsolódnak be a közösség életébe. Itt is megfigyelhető, hogy még egy kistelepülés esetében sem könnyű meghatározni, mit is tekintünk helyi közösségnek.

A falvak fejlődésének komoly akadálya a falusi közösségek „megroppanása”, „dezintegráltsága” (Ragadics 2019: 20) Ezért is fontos először magáról a közösségről beszélni, illetve azokról a változásokról, amelyek jelentősen átformálták a lokális közösségek képét, és hogy milyen változásokon ment át, amik nagyon is kihatnak a mai képre.

2.1. A közösség definíciója

Hankiss Elemér megfogalmazása alapján „közösségnek az emberek olyan együttélését nevezem, amelyet a következő négy tényező köz össze: közös érdek, közös cél, közös értékrend és a fenti három tényező meglétének tudata, vagy más szóval a „mi” tudat.” (Hankiss 2017: 55)

Ezen tényezők jelenlétének mértéke nagyban befolyásolja a közösség jellegét. Minél intenzívebben van jelen minél több e négy tényező közül, annál hatékonyabb egy közösség, annál erősebb a belső kohéziója és ellenállóbb a külső behatásokkal szemben. (Hankiss 2017: 55) Viszont, ha túl erősen vannak ezek jelen a fenti tényezők, akkor erősödhet a tagokra kifejtett nyomás, és egy ponton túl sérülhet az egyéni szabadság. Ha túl erős ezen tényezők hatása, az az emberi autonómia és személyiség korlátozásával vagy akár megsemmisítésével járhat. (Hankiss 2017: 55)

Az esetleges veszélyek ellenére az életképes közösségek léte elengedhetetlen egy társadalomban. Az embernek a közösség „biztonságot nyújthat”, „tartalmat, célt adhat életének”, „nagyobb hatékonyságot céljainak.” Ezek nélkül a társadalom „egyedeire esik szét”, „atomizálódik”, „képtelen egyéni érdekek sokféleségét...felerősíteni”. (Hankiss 2017: 54)

A szociológia klasszikusai a közösség lényegi elemei közül az alábbiakat emelik ki:

Tönnies értelmezése szerint a közösség, mint „eleven organizmus” jelenik meg, és az „együttélés valódi és szerves formája” Szerinte a közösségnek 3 alaptípusa van, a „vér közössége”, azaz a rokonság, a „szellem közössége”, azaz a közös meggyőződéseket, közös hitet valló emberek közössége és a „hely közössége” az egy munkahelyen dolgozó, egy helyen lakó emberek közössége. (Tönnies 1983: 23-56; 9-11)

Durheim szerint a közösséget összekötő erő a „közös tudat”, és a „közös hiedelmek és érzések rendszerén” alapszik. (Durkheim 2001: 85-121)

Max Weber külön kezelte a közösséget és a társulást. A közösségre „érzelmi-indulati, illetve tradicionális beállítottság” jellemző még „érték és célracionális motiváció” a társulásra. (Weber 1987: 66-67).

Warren szerint a közösség szocializál, kontrollt gyakorol, segíti az anyagi előrejutást és olyan feladatokat valósít meg, ami egyénként az embereknek lehetetlen lenne. (Warren 1956:

9-11) Ha ezeket a képességeket nem sajátítják el hamar, később komoly akadályokba, hiányosságokba ütközhetnek.

Hankiss értelmezésében a közösségeknél két típust lehet elkülöníteni, a *közvetlen* és az *eszmei* közösségeket. (Hankiss 2017: 56)

A *közvetlen közösségek* tagjai személyes kapcsolatban állnak egymással, a fizikai térben is egy helyen vannak. Ilyenek például a baráti körök, szekta, egyesület, bármi olyan társulás, amiben az emberek fizikailag együtt vesznek részt, együtt tartózkodnak. (Hankiss 2017: 56)

Az *eszmei közösségek* tagjai nem tartózkodnak egy helyen, őket nem a fizikai tér, hanem az összetartozás tudata köti össze. Mivel ők a fizikai térben távol vannak egymástól, így őket közös érdekek, célok, értékek kovácsolják közösséggé. Ilyenek lehetnek például különböző felekezetek tagjai, humanisták, de akár egy nemzetre is lehet közösségként tekinteni, amennyiben a nemzeti öntudat kialakult az emberekben. (Hankiss 2017: 56)

Összegezve, a közösségek olyan társadalmi képződmények, amelyek elengedhetetlenek egy adott társadalom megfelelő működéséhez. A falvak vizsgálatakor számomra a helyi vagy települési közösségek a legfontosabbak. Ezek alatt én az olyan közösségeket értem, amelyek tagjait a „*település fizikai tere köt össze (mint élettér)*”, érdekelték a környezete megóvásában, az életkörülmények és a szolgáltatások minőségének javításában, ezekért a célokért akarnak tenni, és így egymással rendszeresen interakcióra lépnek és együttműködnek. (vö. Ragadics 2021: 111)

2.2. Falusi közösségek átalakulása a 20. század második felétől napjainkig

A közösségek folyamatosan alakulnak, változnak. Régi közösségek mennek, és újak jönnek a helyükre. Vannak azonban időnként olyan események, amelyek megszakítják ezeket a folyamatokat, és miközben a régi közösségek felbomlanak, nem termelődnek olyan új formációk, amelyek átvehetnék a helyüket. (Hankiss 2017: 57)

A második világháború, mint minden háború, szörnyű, közösségpusztító hatásokkal járt. Magyarországon az utána következő évek (1940-es évek vége, 1950-es évek eleje) sem kedveztek a közösségek kialakulásának, rendeződésének mivel megindult egy átrétegződés, ami rengeteg embert mozdított el a lakóhelyéről. Ezek mellett a politikai elit bizalmatlanná vált a már meglévő közösségekkel szemben, mivel közülük sok a régi politikai rendszerhez volt köthető. (Hankiss 2017: 57-58)

Az ilyen és ehhez hasonló szervezetek felbomlása olyan károkat okozott, amiket máig sem sikerült kiküszöbölni. A gazdasági-társadalmi átalakulás során emberek városokba tömörültek, a régi hagyományos kisközösségek bomlásnak indultak. (Hankiss 2017: 58)

A totális kontroll kiépítésére törekvő kommunista vezetés úgy gondolta, hogy az autonóm közösségek, a központtól független emberi csoportok/társulások csak megzavarnák a rendet, nehezítenék a társadalom irányítását. A saját hatalmukat is féltették, mivel az elégedetlen tömegek, ha együtt lépnek fel, akár kormányokat is meg tudnak dönteni. (Hankiss 2017: 59)

Vannak olyanok is, ennek ellenre, akik csak simán „jóindulatból” teszik ezeket a közösségromboló tevékenységeket, és fogalmuk sincs, hogy valójában ezzel mekkora kárt okozhatnak. Ilyenek például a tanárok, akik az olyan padtársakat ültetik el egymás mellől, akik túl jó baráti viszonyt alakítanak ki egymással, és beszélgetésükkel, „kooperálásukkal,” zavarják az órát. Ezzel lehet a problémát egy adott időre megoldják, mert nem lesz beszélgetés órán, de a közösség szempontjából ez mindenképpen romboló tevékenység. Ez a megoldás sajnos mai napig erősen él az oktatási rendszerben. (Hankiss 2017: 58)

2.2.1. A közösségek fejlődését ellehetetlenítő gyakorlatok:

A. Paternalizmus

A paternalizmus gyakorlata, és kimondja, hogy az emberek „védtelenek”, „tájékozatlanok”, és „felelőtlenek” ezért nem tudnának magukról gondoskodni, nem tudnának megfelelően élni jogaikkal, nem tudják érdekeiket képviselni ezért ezt mind a munkaadó „atyai gondoskodás” révén átveszi tőlük. (Hankiss 2017: 194-195)

Pár évtizeddel ezelőtt is még fel lehetett fedezni ennek a kényszerű függőségnek erős jeleit, ilyen volt például „Kádár apánk”, de akár mai napig is az egyházi személyeket nem véletlenül szólítjuk „tisztelendő atyámnak”. Vagy amikor a földesúr „fiamnak” szólította a már felnőtt bérését az is ennek a kifejezésére szolgált. (Hankiss 2017: 201)

A rendszerváltás után, a demokratikus átalakulással összefüggésben úgy tűnt, hogy lehet változás: a privatizáció, a magántulajdon, a szabad verseny átalakíthatja ezeket a régi berögződéseket. Később ezek a remények halványultak, az emberekben eluralkodott az elégedetlenség a piaccal, az új demokráciával, a kárpótlással és privatizációval, az elszámoltatás hiányával, ill. az államszocialista rendszer visszásságaival kapcsolatban, s nem tudták megteremteni az új gazdasági-társadalmi működésmód bázisát. (Tóth 2017: 41)

Ralf Dahrendorf állítása szerint, a politikai és gazdasági rendszerváltás idejét hónapokban, években mérhetjük, de a társadalmi átalakulás éveket vesz igénybe. Ma a magyarországi középosztály helyzete ingatag, nem tud pénzt felhalmozni, akár még egy nagyobb beruházásra sincs sokszor elég tőkéje. Nő azoknak a száma Magyarországon, akik úgy látják, itt nem kemény munkára vagy tehetségre van szükség az érvényesüléshez, hanem jó helyre kell születni, vagy jól helyezkedni. Az ilyen rendszer teret ad azoknak a politikusoknak, akik ezt ki akarják használni. (Tóth 2017: 42-43)

B. Individualizáció

Az individualizációs folyamat során az emberek kikerülnek a társadalmi nagycsoportok kötődéseiből. Ezt Beck kiágyazódásnak nevezi. A kiágyazódásnak több negatív hatása van, mint például a nagycsoport-identitás elvesztése, így a társadalom tagjai nem kapcsolódnak az identitásuk, ill. az egyenlőtlenségek mentén szerveződő csoportokhoz. Ilyen fontos csoport lehet például a munkahely. (Vincze 2012: 355-356)

Az emberek, már nem a hagyományos nagycsoportokban gondolkodnak, és az identitásukat nem ez képezi, más szerveződések veszik át ezt a helyet, mint az ifjúsági mozgalmak, vagy egyéb szervezetek. (Vincze 2012: 356) Az is előfordulhat, hogy ezt a helyet semmilyen más csoport nem veszi át.

C. Infantilizmus

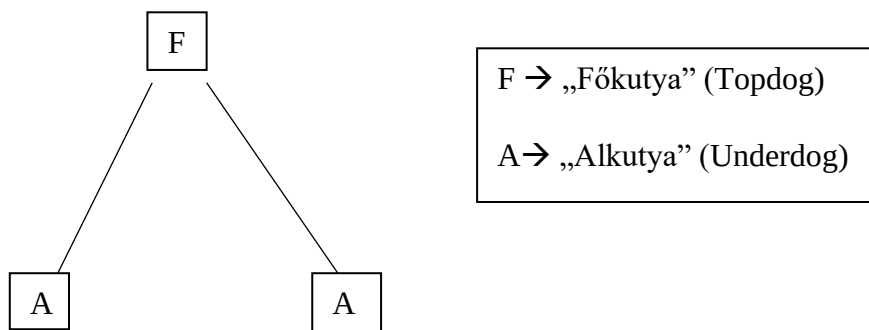
Akkor beszélünk infantilis személyről amikor egy egyén tartósan függőségben él, és bár korát tekintve felnőtt, tudtában, gondolkodás- és viselkedésmódjában gyermeki szinten maradt. Ilyenkor nem alakul ki felnőtt magatartás, egy független önálló „én”. (Hankiss 2017: 190-191)

Az infantilizációnak két fő típusa van. Az első az egy *kóros függőség szülőktől* vagy őket szimbolizáló személyektől, legyen ez egy külső tényleges hatalom vagy egy belső felettes én. A másik pedig egy *egészséges függőség hiánya*, ez az egyén spontán, ösztönszerű cselekvésével jár, és a „valósághoz való alkalmazkodás képtelenségével”. Mind a kettő azért alakul ki mert az egyénnek nincs egy olyan erős személyisége, hogy az ösztönt és a „társadalmi elvárásokat” összeegyeztethesse. (Hankiss 2017: 191)

Ha az tényezők (pl. az elnyomó hatalom struktúrái), amelyek ezeket az embereket infantilis állapotba kényszerítik hosszú távon fennállnak, az egyének már akkor sem tudnának ebből kilépni, ha akarnának, s képtelenek lesznek ezeket az infantilis magatartásformákat „levetkőzni” magukról. (Hankiss 2017: 192)

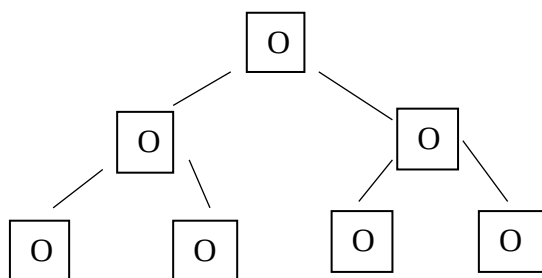
D. Függőségi rendszerek

A felülről, a hatalom képviselői által a centrális irányítás megerősítése érdekében kialakított függőségi rendszert úgy kell elképzelni, mint egy felülről lefelé lógó fűrtöt. Felülről indul és úgy köt hozzá minden embert lefelé a fűrthöz. (Hankiss 2017: 62)

1. ábra Függőségi rendszer modellezése, Hankiss Elemér könyvében ábrázoltak alapján (Hankiss 2017: 63l)

Maga a rendszer ilyen fűrtök összekapcsolódásából áll.

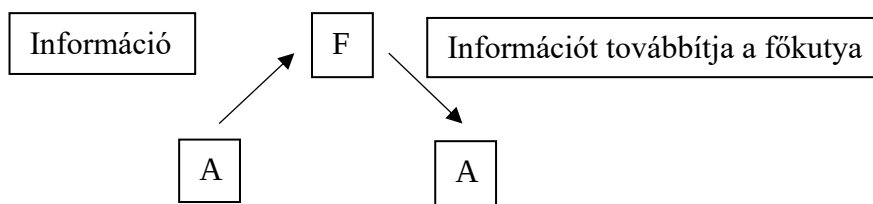

2. ábra Fürtként összekapcsolódó függőségi hálózat (Hankiss 2017: 63) Eredetileg: *Peace and Social Structure. Essay in Peace Research, Vol. III. Copenhagen 1978*

Ez egy személyes kapcsolatokon alapuló rendszer, ahol a döntéseket mindig egy adott személy főkutya hozza meg. A legtetején a legfőbb kutya áll, neki van a legnagyobb hatalma és befolyása. Az utasítások, döntések csak lefelé áramlanak, felfelé hatás nincs, vagy csak nagyon csekély. (Hankiss 2017: 64)

A jogait, lehetőségeit az alkutya önmaga nehezen, vagy csak részben tudná érvényesíteni, viszont a főkutya ebben tényleges segítséget tud nekik adni. Minél lejjebb haladunk ezen a szálon, az emberek annál távolabb lesznek egymástól, egyre kevesebb köztük a kapcsolat. (Hankiss 2017: 64-65)

Az alkutyák közvetlenül sokszor még beszélni se nagyon beszélnek egymással, hanem a főkutyán keresztül, aki bármikor kapcsolatba léphet bármelyik alkutyájával.

3. ábra Alkutya kapcsolatba lép a főkutyán keresztül egy másik alkutyával (Hankiss 2017: 66)

E. Fogyasztói társadalom

A globalizálódás ennek a kornak meghatározó folyamata, amely együtt jár transznacionális vállalatok és a pénz szerepének a felértékelődésével. Ennek következtében elengedhetetlen lett a világgazdasághoz való csatlakozás. Ezzel viszont együtt jár a hagyományos gazdaság és társadalom felbomlása.

A modernitásban még a termelésen, a kreativitáson és a hasznosságon volt a hangsúly, de a fogyasztói társadalomban már ez a valódi alkotás a háttérbe szorul. (Szociális szemle 2014: 32) (Bauman 2005) Az emberek, akik addig alkottak, most már csak stagnálásra? (mit jelent?) vannak kárhozhatóva. (Szociális szemle 2014: 32) Szerző neve kell!

Az emberekben viszont ennek hatására felerősödik a hagyományos értékek védelme, mivel rájönnek, hogy a globalizáció homogenizálja a különböző kultúrákat, értékeket. (Farkas 2014: 1-8)

2.2.2. Falusi közösségek átalakulása a rendszerváltás után

A rendszerváltás után a falusi térségeket érintő negatív hatások csak erősödtek. Az állami újraelosztás megszűnt, a gazdasági térszerkezet átalakult. A munkalehetőségek csökkentek, a fiatalok és a képzettek a városi központokba, illetve nyugatra vándoroltak. Romlott a közbiztonság, és a szolgáltatások mennyisége és minősége is. (Ragadics 2019: 7)

A városi, központibb térségektől messzebb lévő településeket érintette leginkább a fent jelzett folyamat. Nőtt a hátrányos helyzetű emberek száma. A munkaerőpiacról egyre többen szorultak ki, főleg az alacsony képzettséggel rendelkezők. Ez kihatott az emberek egészségi állapotára is, egyre többen csak szociális segélyekből tudtak megélni. (Ragadics 2019: 7)

Ez a folyamat ma is tart. A központtól távol eső falvak Magyarországon is egyre inkább leszakadnak, megindul a „társadalmi erózió” folyamata. Fokozódik az elvándorlás, csökkennek a munkahelyek, így egyre több ember költözik a központibb helyek felé. Ezzel összefüggésben folyamatosan visszaszorulnak a hagyományos helyi közösségek, s egyre kisebb lesz a jelentőségük. (Ragadics 2019: 24) Ezzel is lényegében önmagát generálja ez a folyamat.

A falusi turizmus a rendszerváltás után valamilyen szinten újra indult. 1998-ban 4893 falusi vendéglátó 26340 hellyel rendelkezett, ahol 431.272 éjszakát töltöttek el. 2004-ben már 77431 vendéglátó volt 44.364 férőhellyel, 495.637 eltöltött éjszakával. 2009-re az éjszakák száma 722.000-ra emelkedett. Ebből is látjuk, hogy ez az ág a rendszerváltás után rohamos emelkedésnek indult. (Kovács 2012: 90-204) (KSH)

2012-ben 3186 vendéglátó működött, 8864 szobával, 22977 férőhellyel. (Kovács 2015: 595-597) Fontos lenne egy mondattal megmagyarázni, mi köze a közösségekhez a falusi turizmusnak.

A falusi turizmus főbb mutatói

Mutató	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vendéglátók száma, fő	7 534	3 976	3 797	3 186	2 950	2 805
Szobák száma, db	19 877	10 639	10 468	8 864	8 326	8 048
Férőhelyek száma, db	49 327	27 998	27 245	22 977	21 603	21 119
Külföldi vendégek száma, fő	22 042	10 105	12 205	9 451	10 713	11 556
Belföldi vendégek száma, fő	214 353	128 745	127 350	109 861	108 890	121 149
Összes vendég száma, fő	236 395	138 850	139 555	119 312	119 603	132 705
Összes vendég-éjszaka száma, éjszaka	720 603	415 884	421 482	349 150	329 155	373 711

4. ábra: KSH – Falusi Turizmus Országos Szövetsége, Horváth Balázs.

3. Közösségformáló tényezők vidéki terekben

A vidéki közösségeket negatívan érintő tényezők következtében az ottani társadalom szerkezete erodálódott. Az ott működő közösségek elkezdtek elveszíteni az őket összetartó erőket, mint a szervezettség, érdekeik érvényesítésének képessége, konfliktusok kezelése. (Ragadics 2019: 7)

Rengeteg ilyen problémára válaszul, erősödött az egész országban a közösségfejlesztésre szükségességének felismerése, kiemelten a gazdasági központoktól távol eső kistelepüléseken, falvakban. (Ragadics 2019: 27)

A digitális technológia fejlődésével a város és vidék között csökken a digitális szakadék, egyre több helyre eljut a média befolyása. Ezek mellett nő a falusi turizmus, egyre nagyobb az igény egyre több városinál, hogy vidékre költözzön, egyre nagyobb az igény a falu kínálta

javakra, ilyen például a friss levegő, friss élelmiszerek, nyugalom. Ezzel együtt azok a falvak, amelyek semmilyen központhoz (nagyobb város, agglomerációs központ) nincsenek közel, lassan leszakadnak ettől a folyamattól. (Ragadics 2019: 23)

A kisebb településeken a közösségek szempontjából több fontos szereplő is van, mint például maga az *önkormányzat*, aki különböző beruházásokkal, programok szervezésével, támogatásokkal segítheti ezeket a terveket. A különböző *civil szervezetek*, egyesületek, klubok is hatalmas szerepet játszanak az ilyen fejlesztések megvalósításában, mivel a különböző programok, események nagyban hozzájárulnak a közösség építéséhez, fenntartásához. Itt nagyban alapoznak a lakosság részvételére is, mivel ezek nem sok állami támogatásban részesülnek. Az *egyházaknak* is jelentős a szerepe, mivel a vallásnak mindenképpen közösségformáló ereje van, és az embereket főleg, ha együtt mennek istentiszteletre össze tudja kövacsolni. A helyi „véleményvezérek szerepe is igen nagy, őket sokszor főleg fontos pozíciókban, mint orvos, tanár, találjuk meg, és véleményükkel, felszólalásaikkal nagyban tudják befolyásolni egy adott település helyzetének alakulását. (Ragadics 2019: 28)

Kutatásom azokra a helyi intézményekre fókuszál, amelyek kiemelt szerepet töltenek be a közösség megtartásában és fejlesztésében. A különböző kisboltok és kocsmák működése nagyon fontos a közösségi élet fenntartásához. Itt van az, ahol az emberek összegyűlnek, ide lehet programokat szervezni, és az emberek közösen tudnak értékes időt eltölteni egymással.

4. A kocsmák és a kisboltok szerepe a falusi közösségekben

Számos országban, így például Nagy-Britanniában is nagyobb hagyománya van az alkohol-társadalom, vagy a különböző szórakozóhelyek vizsgálatának. Nálunk ez sokkal kevésbé van jelen, mint kutatási téma csak pár, már-már elhanyagolható feljegyzés született róla. (Pisztora 2020: 107) Ez azért is meglepő mivel egy olyan kutatási témáról beszélünk, amivel kapcsolatban elmondható, „nem volt egyetlen társadalmi réteg, egyetlen csoport sem, amely ne állt volna közvetlen kapcsolatban a város kocsmájával”. (Iványosi-Szabó Tibor) A meglévő írások alapján van kutatás, amely ilyen téren történt. Tomasz Gábor például azt

állította miután több helyre betérve összesítette megfigyeléseit, a kocsmában minimális volt a diskurzusa más emberekkel (Tomasz 2001) vagy Dröge-Krämer-Badoni szerzőpáros azt állította, „a kocsmái cselekedeteinknek nincsenek meghatározó jövőbeli következményei”. (Dröge-Krämer-Badoni 1987) (Pisztora 2020: 107)

Ray Oldenburg fogalmazta meg a „harmadik helyek” kifejezést, amelyek a munkahely és az otthon kontrasztját oldja fel. Ennek főbb jellemzői, hogy itt az emberek otthonos, barátságos közegben jönnek össze, közvetlen hangulatban érintkeznek egymással. Ezek „otthon helyett otthonok”, ugyanaz a meleg, családi hangulat uralkodik ott, mint az illetők otthonában. „Semleges” helyek, mivel az emberek nem kötelezettség miatt járnak ide, hanem önkéntes időtöltés miatt, az emberek egyéni, társadalmi, jogi, gazdasági státusza nem fontos. Sokszor maguk a gyakran bejáró emberek, a „törzsvendégek” alakítják ki a hely karakterét. Fontos, hogy ezek a helyek elérhetőségükben és nyitvatartásukban alkalmazkodjanak a vendégekhez. Azt állapítja meg, hogy ezek a helyek, a felsorolt tulajdonságaik miatt megfelelő teret adhatnak az alulról spontán szerveződő közösségeknek. (Oldenburg 1999: 44-62) (Pisztora 2020: 108-109)

Ez teljesen szembe megy a mostani sztereotípiákkal a kocsmákkal kapcsolatban. Amikor valaki kimondja a kocsmá szót, az embereknek általában az alkoholizmus és az egyének szellemi, gazdasági leépülése jut az eszébe. (Pisztora 2020: 108)

4.1. A harmadik helyek vizsgálata

Ezeket a „harmadik helyeket” számos aspektus alapján lehet vizsgálni. Az első ilyen maga a kocsmáros szerepe. Oldenburg megállapítása szerint az ő szerepének nincs nagy lényege. (Oldenburg 1999: 55.) Pistora Zsófia írásában ennek ellenkezőjét fogalmazza meg, és az általam meglátogatott helyeken is ez volt a jellemző. A kocsmárosnak nagy szerepe van az új vendégek beilleszkedésében, a rend fenntartásában, a komfort megteremtésében, az viszont nem feltétlenül szerencsés, ha a kocsmáros szerepe összemosódik más szerepekkel. Ilyen lehet például, ha a kocsmáros el akar indulni egy választáson. (Pisztora 2020: 111-113)

Emellett érdemes vizsgálni a vendégkört is. Egy adott hely vendégköre nem feltétlenül egységes. Goode-Anderson szerzőpáros ezt vizsgálta egy adott pub-ban, a törzsvendégek és a néha betérő futballdrukkerek viszonylatában. A törzsvendégek a mértékletes fogyasztást és a

kulturált beszélgetést preferálták, még a drukkerok sokkal inkább a lerészegedést, hangoskodást, rendbontást. Ilyenkor jegyezte meg egy vendég, hogy „mintha valaki más kocsmája lenne”. (Goode-Anderson 2015: 348)

Hunt és Satterlee által írt tanulmány a tényleges egyesítő szerepét vizsgálja ezeknek a helyeknek. Két csoportot néz, a „tősgyökeres helyieket” és a beköltözött középosztálybeli réteget. A „tősgyökeres helyiek” szokásainál azt vették észre, hogy ők elsősorban szomszédokkal, rokonokkal találkoznak, szoros kötelékek kötik őket össze, ezért is nem állnak egymással állandó italmeghívásban, nincs erre szükségük. A beköltözött középosztály nem rendelkezik itt rokoni kapcsolatokkal, így a barátokra támaszkodnak, és nekik a megfelelő tőkéjük is megvan ahhoz, hogy állandó italmeghívásban álljanak egymással. Otthonuk általában nagyobb, így alkalmas arra, hogy több vendéget fogadjon. (Pisztora 2020: 114)

Philippe Ariés azt fogalmazta meg a harmadik helyekkel kapcsolatban, hogy szerepük sokkal erősebb a mediterrán régiókban, ahogy ő fogalmazott, a „makacs férfiak” földjén, ahol a férfiak naponta szakítanak időt arra, hogy együtt legyenek társaikkal. (Ariés 1977:227.) (Pisztora 2020: 116) Douglas egészen addig megy, hogy ahol a férfiak uralkodó szerepe erős, ott a nőket nem is látják szívesen az ilyen helyeken. (Douglas 2003: 280)

Palágyi a harmadik helyeket faluhelyen, mint „mikro-parlamenteket” emlegette. (Palágyi 2004.id. Pistora 2020: 116) Oldenburg alapján ezek sok, fennmaradt törzsben külön a férfiaknak fenntartott helyek. (Oldenburg 1999: 227.id. Pistora 2020: 116)

4.2. Testkontroll

Mary Douglas állapította meg, hogy minden ember különböző módon szabadul fel a társadalmi nyomás alól, és ebben az itálnak is szerepe van. Az ittas ember elveszíti józanságát és önkontrollt, ezen felül ezt nemenként különbözően ítélik meg. Ez a kettős mérce kifejti a férfiakhoz és a nőkhez köthető társadalmi normákat. (Pisztora 2020: 117) (Douglas 2003: 113)

4.3. Társadalmi és gazdasági tőke

A kocsmában a társadalmi és gazdasági tőke egymásba konvertálásának a terepe, ha az egyén elég időt és pénzt áldoz a kapcsolataiba, azok később hatékonyan bevethetővé válnak. (Bourdieu 1997: 156-178.) Ilyen például, ha valaki kisegít egy másik embert, esetleg szívességet tesz neki, de pénzt nem fogad el cserébe, akkor a másik fél meghívja egy italra mert nem akar adós maradni. (Pisztora 2020: 120-121)

4.4. A beszélgetés fontossága

Minden kocsmában a beszélgetés egy nagyon fontos része az ott töltött időnek. Ezzel kapcsolatban születtek is különböző elméletek:

- **Eric Wolf** a közösségeket társadalmi interakciók hálózataként fogta fel, melyek a közösség külső határainál ritkulnak, kijelölve annak határait (Wolf 1956: 1065. és Tóth G. 2002: 17.) (Pisztora 2020: 121)
- **Dell Hymes** beszélőközösség elmélete: közösségek nem pusztán nyelvi határokkal, hanem az egyének közti interakciókkal körvonalazódnak. Ez a szociolingvisztikai megközelítés a társadalmat nyelvészeti alapon elemzi, és „nyelvi fogalomként” értelmezi az interakciót. (Hymes 1988: 108.) (Pisztora 2020: 121)
- **Eckert és McConnell-Ginet** gyakorlatközösség elmélete a cselekvést állítja a szociolingvisztikai megközelítés fókuszába és a nyelvet csupán a társas gyakorlatok egyikének tekintik. (Eckert-McConnell-Ginet 1992.) (Pisztora 2020: 121)

A beszélgetés közben természetesen nem elhanyagolható szempont a viccelődés, a poénok sem. Douglas megfogalmazásában a viccek alkalmasak a társadalmi struktúrák kikezdésére. (Douglas 2003:116-143) (Pisztora 2020: 124) Itt a rítust és az ellenrítust állítja egymással szembe. A rítus a rendre az egységre törekszik, míg az ellenrítus pont ennek az ellenkezőjére, a káoszra. A vicc kikezdheti az ember „homlokzatát” mivel egy-egy tréfa felettébb kellemetlen helyzetbe hozhatja az illetőt. Minél közelebb áll két ember egymáshoz, annál inkább megengedik egymásnak, hogy egymás homlokzatát kikezdzék, így egy társaságban a közös viccelődés, a közös nevetés képes megerősíteni egy adott közösséget, hatalmas közösségteremtő erővel bír. (Douglas 2003:125) (Pisztora 2020: 124)

Láthatjuk, hogy a kocsmák, mint harmadik helyek mekkora szerepet játszhatnak egy ember életében. Az ilyen helyek nem csak szocializálnak, a különböző összejövetelek, beszélgetések során, hanem hatalmas társadalmi-gazdasági szerepük is van a különböző tőkék ott történő megjelenése miatt. Ennek ellenére sokkal kevesebb figyelmet szentelnek neki, mint amekkora súlya van valójában.

Több ilyen falusi kiskereskedelmi intézmény (kisbolt, kocsmá) található a sellyei járásban, ahol én az interjúimat készítettem. Az alábbiakban a legszegényebb falvakban található egységekben elvégzett vizsgálat anyagát ismertetem.

5. Kiskereskedelmi intézmények a sellyei járás területén

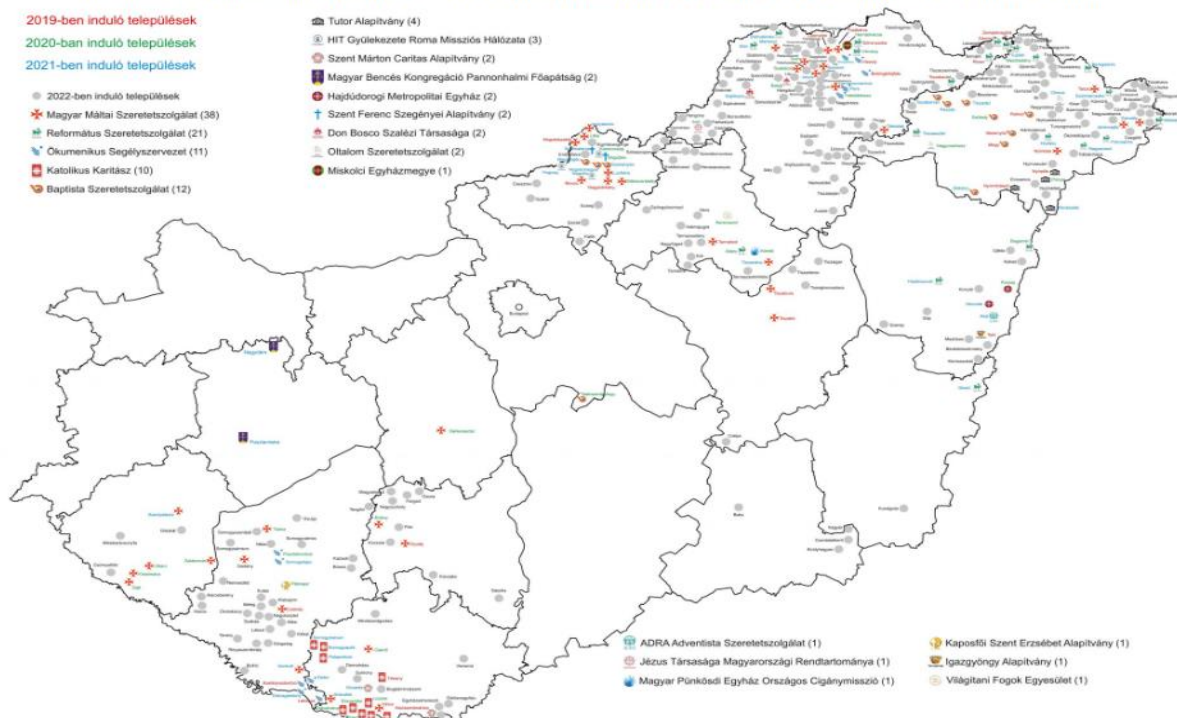
5.1. Felzárkózó Települések Program

A 2019-ben indult program a leszakadó magyarországi kistelepülések megsegítését, fejlesztését tűzte ki célul. Az emberek közvetlen támogatása a falvakban létesített Jelenlét Pontokon történik, ahol az illetők segítséget kérhetnek, és ahonnan a szakemberek felmérhetik, hogy megfigyelve az ott élőket, és magát a helyet, hogy melyek a legszükségesebb fejlesztések, beavatkozások, amelyek a falu társadalmát ténylegesen segíthetik. (fete.hu)

Maga a program 300 települést érint, ezek az ország legszegényebb települései. (fete.hu)

A PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ TELEPÜLÉSEK ÉS SZERVEZETEK

A Felzárkózó települések program kapcsán 2019 óta 118 településen indult el a segítő szándékú munka. A lista évről évre bővül.

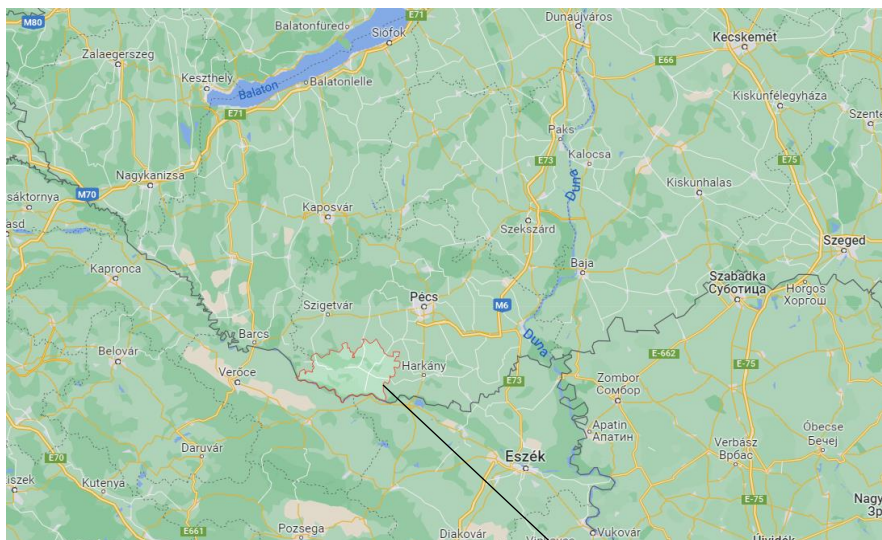

5. ábra Felzárkózó települések

Az élet rengeteg aspektusát érinti maga a segítség, ilyen lehet a gyerekek oktatása, játszóterek építése, sportolási lehetőségek biztosítása, a gazdasági (állattenyésztés, növénytermesztés) lehetőségek fejlesztése, bűnmegelőzés és így tovább. (fete.hu)

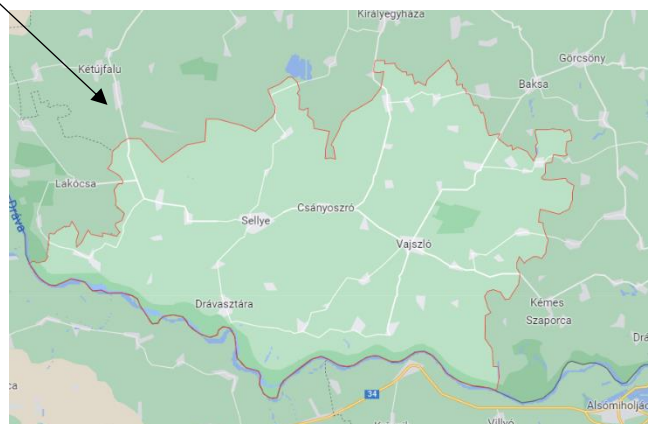
5.2. A Sellyei járás

A Sellyei járás Magyarország délnyugati részén található és rengeteg a legszegényebb települések közül itt helyezkedik el.

6. ábra Sellyei járás

A járásnak kettő főbb központja van, Sellye és Vajszló. Ezen kívül viszont, főleg a déli, határhoz közeli részein rengeteg kicsi, szegény falu található. Ide az emberek nem önszántukból jönnek, hanem sokszor belekényszerülnek ebbe a helyzetbe: az alacsony ingatlanárak miatt itt találnak lakóhelyre a magasabb státuszú lakókörnyezetből való lecsúszást követően. Aki ide kerül legtöbbször nem is tud innen kiszakadni. Lakosságszámuk egyre fogy, előregedő falvak leginkább. (KSH)

7. ábra Sellyei járás 2

5.3. Interjúk a Sellyei járásban

A Sellyei járás öt kisebb településén készítettem 9 interjút kocsmárosokkal, boltosokkal, egy polgármesterrel és helyi vendégekkel¹. Céлом az volt, hogy feltárjam a falvak helyzetét,

¹ Az adott településeket, adott vendéglátóipari egységeket a hivatkozásoknál az interjúban szereplő személyek kérésére nem fedem fel. A legtöbb ilyen kisebb faluban ezekből csak egy van, így egyértelműen beazonosítható lenne.

az ott élő emberek viszonyát a kocsmákhoz régen és most, a kocsmák szerepét az emberek életében, és az esetleges változás okait. Összesen 7 kiskereskedelmi egységet vizsgáltam.

Először magáról a személyről kérdeztem információkat, az adott kocsmáros/boltos és a kocsmabolt kapcsolatáról. Itt megtudtam általában, hogy mikor alapította, mennyi ideje üzi a szakmát. Utána magáról a munkáról kérdeztem, milyen ott dolgozni, mennyit dolgozik, mik a jó/rossz oldalai a munkának, kéne-e esetleg valamin változati. Ezután rátértünk az adott településre, a település helyzetére. Itt beszéltünk az adott településen élőkéről is, mennyire van általában egyetértés/konfliktus, széthúzás/összetartás az emberek között, mennyire vannak közösségi programok, és mennyire népszerűek ezek. Utána kifejezetten a vendégekről kérdeztem, kik járnak oda, esetleg más faluból is, mekkora vendégköre van, vannak-e törzsvendégek, mennyire ismeri akár ő a vendégeit, akár a vendégek egymást, milyen a viszonyuk.

Ezekből a kérdésekből meg tudtam már határozni az ottani hely, az emberek, és a kocsmabolt helyzetét. Fontos volt ezeket megítélni, mivel így tudtam meghatározni, mennyiben változott ott az emberek és a kocsmabolt helyzete. A vizsgálatnál utána így tudok majd következtetéseket levonni.

A továbbiakban néhány kiemelt kérdés alapján mutatom be a kistelepüléseken készített interjúk anyagát.

A település és az ott élő népesség

Itt először is magáról az alanyról kérdeztem információkat, így betekintést kapva abba, hogy mióta is csinálja ezt az üzletet, hogyan jutott el idáig, ahol most tart. Utána a település helyzetéről annak változásáról, és a lehetséges jövőjéről kérdeztem.²

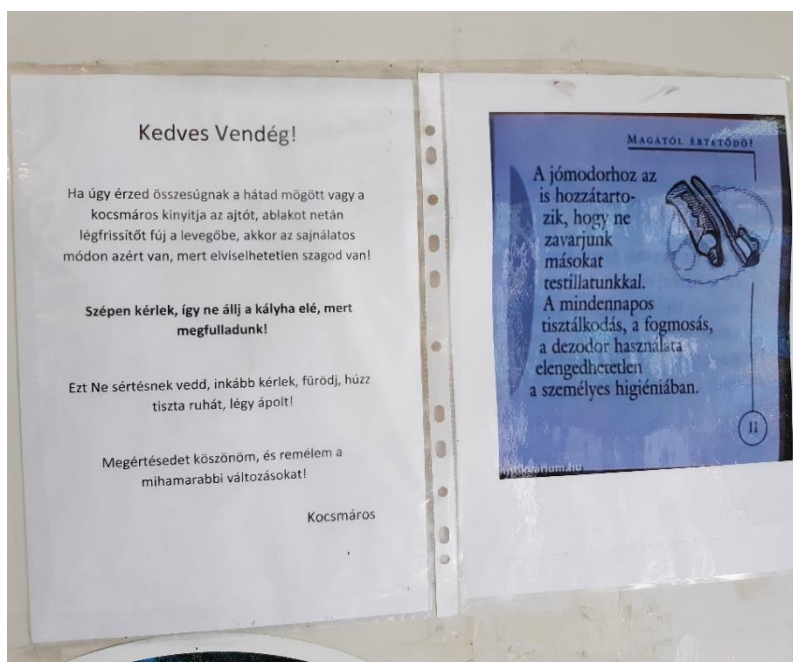
A legtöbb megkérdezett régóta a településen él: *„feleségemmel ideköltöztünk szolgálati lakásba, '84 vagy '85, körülbelül akkor. Aztán a szolgálati lakás később meg lett vásárolva”* (polgármester1), *„25 éve csinálom itt ezt a kocsmát és a boltot”* (kocsmáros1), *„93 októberében tehát 29 éve ezt csinálom”* (boltos1), ezáltal jól ismerik az itteni körülményeket,

² Pontos interjúvázlat a mellékletben

azoknak változásait, és az itteni embereket. Döntő kisebbség az, aki csak rövidebb ideje része a falu életének.

Ennek következtében a legtöbben egy átfogó képet tudtak alkotni a falu helyzetéről, és habár minden település más és egyedi, több közös tényezőt említettek meg egymástól függetlenül. „Nagy a szegénység.” (kocsmáros1) „szerintem a közmunka nagyon lehúzta az embereket, nem akarnak már dolgozni.” (boltos2) „Több pénz legyen a semmiért, így lehetne ezt mondani.” (kocsmáros2) „mert most nincs az a munkanélküli járadék, de kapta azt a 40ezer forintot és az neki elég volt, kint ült a padon, várta, hogy jön a postás és az neki elég volt”, „jött ez a munkanélküliség, amikor mindenki dolgozott mindenkinek több volt a pénze”, (kocsmáros1) „a TSZ működött akkor még volt pénz. Itt nálunk sok a munkanélküli.” (boltos3)

Mivel ezek kicsi falvak a nagyobb központoktól távol, így a munkalehetőség nagyon korlátozott és ahogy egyikük fogalmazott, „a faluban nem lehet mindenki kocsmáros, nem lehet mindenki pap, vagy orvos, mindenkinek meg kell találni a maga boldogulását, és azt mondom ebben a mai rendszerben.” (kocsmáros1) A legtöbben más végzettség híján közmunkások lesznek, amely fizetésből nagyon nehezen tudnak csak megélni, így az az ezekből a falvakból történő kiszakadás lényegében lehetetlennek tűnik.

8. ábra Kiírás

A fiatalok pedig nem látnak más példát, csak ami ott van helyben, így ők is ezt az utat fogják követni. „Nem nagyon van munkalehetőség így a közmunkán kívül, vagyis, ha lenne is a fiatalok nem nagyon mennek, maradnak inkább itt.”(boltos3)

Sajnos rengeteg ilyen faluban nagyon rossz körülmények között élnek emberek. Rengeteg helyen még az alap kellékek sincsenek meg sok embernek. „Most kötött be a Karitásztól víz, zuhanyzót, WC-t csinált nekik, elég elmaradott településen élünk, nagyon elmaradott.”

(boltos2) „a szomszédnéni nekem szólt, hogy segítek írni az önkormányzatnak, hogy már nem tudja elviselni, hogy a

szomszéd a gazba, a kertbe és a legyek és izé. Kétszer írt levelet és nem történt semmi. És mit tudsz csinálni adsz neki egy WC-t?” (boltos2) Sokan az alap higiénia nem tudják fenntartani mert nincs meg hozzá a lehetőség.

„Kéznél a légfrissítő, mert annyira bűdösek, hogy nem lehet elviselni. Ez télen, amikor becsukódunk és odaáll a kályha elé, állok ott és hányingerem van, és ebből kilendíteni, én ezt is javasoltam a polgármesternek, hogy a kultúrházba egy nyitott zuhanyzó és egy nyitott mosógép, amit ettől-eddig lehet használni és valaki ott ül és segít nekik.” (boltos2)

Régen és ma

Itt részletesebben belementünk a település helyzetébe, problémákba, az adott változásokba az elmúlt időkben, és azok okaiba. A kérdések irányultak arra, hogy változott-e a település és milyen irányba.

Sokan ezeknek a települések helyzetének romlását a rendszerváltástól számítják. „Régen a TSZ jelentett egy nagy munkaerőfelvételt”, „Ment lefele a lejtőn és teljesen lenn vagyunk. Nem tud megmozdulni semerre, mert ahogy van a mérleg volt a rendszerváltás, és az ment lefele, és csak ment lefele, és csak ment még még még és a végén leült teljesen, mínusz, teljesen mínusz, se tovább. A rendszerváltás ezt csinálta, ezt a rendszerváltás.” (vendég1) „Amikor a Elcotecebe mentem dugtam be a kártyámat, nem fogadta el a kártyát, mondtam mi van, kinn voltunk 1200ember. Reggeles műszakra mentünk dolgozni, 1200-an. Kijött a váltás, minket már nem engedtek be.” (vendég1)

Többen említettek még egy másik tényezőt, ami szintén egy nagy változás a régi időkhez képest, ez pedig a kert művelése. Ahogy egy kocsmáros fogalmazott: „Mindenkinek van konyhakertje, minden házhoz tartozik, és nem kicsi kertek. Itt a faluban van a feleségemnek kertje, a fiamnak a menyemnek és rajtuk kívül van 5 aki konyhakertet csinál. Holott a falusi ember nem vett meg paradicsomot, paprikát, hagymát, nem vett meg soha, megtermelte anyám

is, meg savanyúságot rakott el, zöldséget elrakta télre.” (kocsmáros1) „Akinek van kertje, mind a 60 év felettieknek van, a fiataloknak nincs. Ezt faluhelyen meg kell termelni.” (kocsmáros1)

Ezzel együtt állatot is egyre kevesebben tartanak. Amikor rákérdeztem, hogy kikről tudnak, aki tart bármilyen állatot általában csak pár embert tudott megnevezni. *„1; 2 na várjál abban az utcában van... 5 ember. Több mint 300 tehén volt ebben a faluban.” (kocsmáros3) „A Zolikának van csak egyedül tehene. Diszója kinek van? A Zolikának, a Robinak van, a Palikának van, meg a Zolikának. Kifíjtt. Ennyi.” (vendég1)*

A falvakban, ahol én jártam, nagyon kevés helyen mondták azt, hogy vannak, akik még termelnek saját maguk részére a kertjükben. A legtöbb helyen ez egyre kevésbé jellemző, mivel az emberek nem tudnak, vagy nem akarnak ebbe időt és energiát fektetni. Legtöbben, akik ezt megteszik/megtennék ők rengeteget is dolgoznak mellette alapból is, mert bennük megvan az a vágy, hogy jobb körülményeket teremtsenek maguknak. Mint ahogy egyikük fogalmazott: *„40 fokos melegben betonozok a tetőn 12 ezer forintért. Igen, 40 fokos melegben. Igen, 12 ezer forintért.” (vendég1)*

A másik lehetőség nekik, hogy bemennek a városba, de az is nehézségekbe ütközik a falvak eldugottsága miatt. *„van, aki el szeretne menni dolgozni, de nem bír, mert olyan messze kéne elmenni, buszozni, reggel négy órakor menni busszal, nem lehet” „Ahhoz, hogy te tudjál érvényesülni el kell menned 70-100 km-re, hogy tudjál érvényesülni. És elmész reggel öt órakor és este 6-kor érsz haza.” (kocsmáros3)*

Van olyan hely, ahol ezen a polgármester akart segíteni, és létrehozott kertészetet, amely több embernek is ad munkát, és még jövedelem is származik belőle. *„Növénytermesztést csinálnak javarészt. Paprikát, káposztát, hagymát, fokhagymát.” (kocsmáros4) „Van több is. És akkor viszik el. Vagy Szigetvárra, vagy hova szokták vinni, Hosszúheténybe, van ilyen gyár.” (kocsmáros4)* Ez természetesen, mint közösségi tevékenység is hasznos, mivel az emberek közösen dolgoznak egy cél elérése érdekében.

Helyi közösségek

Itt az adott településen élők helyzetéről, a közösségek összetartó/széthúzó erejéről kérdeztem őket. Kérdések között szerepelt, hogy mennyire járnak össze az emberek, milyen gyakran vannak programok, mennyire jellemző a segítségkérés, az összetartás/széthúzás.

De akkor mennyire összetartó egy ilyen falu? Erről már inkább megoszlanak a vélemények. Vannak, akik szerint az összetartás a romló helyzet ellenére is megvan még mindig, „*de az emberek meg összetartanak, kint összeülnek, este tele van kint, bent is még kocsmá volt beszélgetnek, TV-znek, ugye a legtöbbször TV, villany se*” (boltos2), „*volt a búcsú akkor előtte a horvát kisebbség tartott, akkor a roma kisebbségi önkormányzat tartott ilyen főzéseket, akkor összejönnek az emberek, vannak kultúrműsorok, és akkor ott szoktak beszélgetni. Ott lehet több dolgot megtudni egymásról*” (kocsmáros3), de ennek ellenére vannak, akik szerint ez az összetartás már elmúlt, „*régem ez egy nagyon összetartó falu volt, nem mondom, nincs az az ellenségeskedés, de nincs az az összetartás, ami régen volt.*” (kocsmáros4), „*most már azt sem tudom a szomszédom hova jár dolgozni, pedig a faluban lakok, meg kicsoda. 70%-át nem ismerjük.*” „*Azt sem tudom kik ezek, honnan jöttek, pedig én 45 éve itt lakok...ennyi*” (vendég1). Van, ahol még magában a faluban is megoszlanak azok, akik inkább összetartóak vagy sem, „*Hát is-is. Vannak, akik ilyen összetartók, de van olyan is, aki inkább szélhúzó, ez ilyen változó.*” (boltos3)

Látjuk, hogy egy falu, még egy ilyen kisebb pár száz lelket számláló se alkot egy közösséget már, és egyre jobban megjelenik a széthúzás. Az elmondások alapján inkább a „régiek” az „öregek” azok, akik tartják a hagyományokat, mint a kertművelés, állattartás, a fiatalok, a felnövekvő generáció pedig egy teljesen más utat választ. Sokszor már szomszéd a szomszédnak se segít ingyen, hanem csak pénzért. „*Amikor volt szénabetakarítás, akinek megiglizte a kertjét, nem kellett szólni látta, hogy jön, feltette a vállára a villáját és jött segíteni. Legalább a szomszédok, akik idősebbek voltak már nem élnek, a fiatalabb nem, vagyis eljönnek ők, de mit fizetsz az a kérdés. Pénzért mennek el, meg italért teszem azt.*” (kocsmáros1)

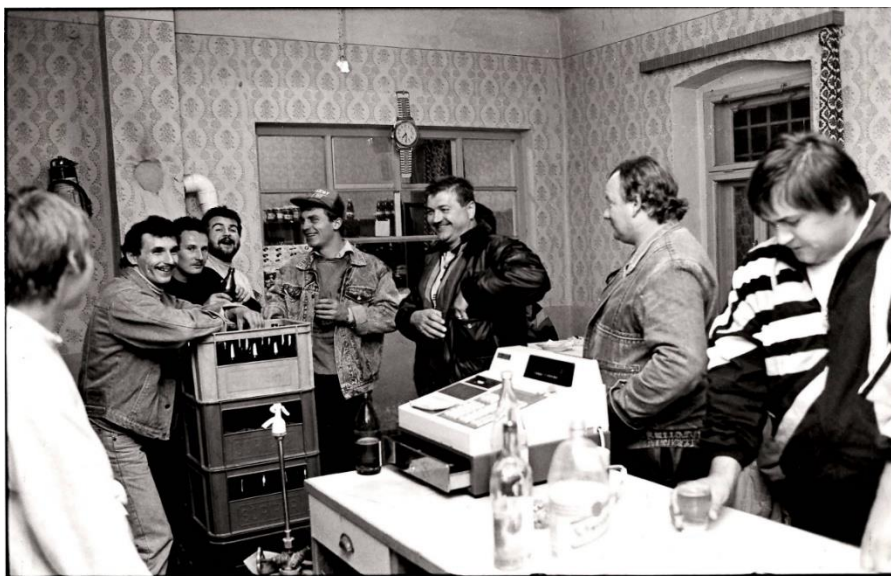
Több helyen vannak, ahol a vezetés akar tenni azért, hogy az emberek jobban megismerjék egymást, hogy összekovácsolja a falut. Ilyenek a különböző közös programok, akár falunap, különböző rendezvények vagy akár csak egy közös főzés. „*Így összetartóak, ha buli van azzal nincs gond. Most pl. összetartás lesz mert pénteken mennek a Balatonra. Mennek a Balatonra, a falu. 100-an biztos mennek.*” „*Van, hogy születésnapot tartanak akkor van, hogy így a kocsmában tartunk valami bulit, ilyeneket szoktunk. Van, hogy összeugrunk, főzünk egy halat, vagy egy pörköltet.*” (kocsmáros3) Ennek ellenére, ahol nincsenek ilyen központilag szervezett események, vagy csak minimális ott az emberek maguk nem szerveznek semmilyen összejövetelt. „*Ha vannak ezek a műsorok, akkor a műsorokra eljönnek, de úgy mindenki kicsit visszahúzódt azért. Marad a saját vackában.*” (boltos4) A lakosok, az elmondottak alapján sokkal kevésbé hajlamosak saját maguk a szerveződésre.

Kocsma és kisbolt, mint közösségi tér

Itt a kocsmával kapcsolatban tettem fel kérdéseket, hogy mennyire funkcionál közösségi térként, és hogy ez mennyire, milyen irányba változott az utóbbi időben, illetve a változás okaira kérdeztem rá. Kérdések között szerepelt, hogy vannak-e külön törzsvendégek, vannak-e kirekesztettek, és hogy mi osztja meg leginkább az embereket.

Egy hely viszont mindemellett van azért, ahol az emberek szívesen összegyűlnek, a kocsmá. Ahogy az egyikük fogalmazott, *„máshova nem tud menni az ember faluhelyen, kocsmába, templomba, de az csak havonta egyszer van nyitva.”* (kocsmáros1) Ennek ellenére itt is meglátszik a falvak helyzetének rohamos romlása. Az összes elmondás arra utal, hogy régen lényegesen többen jártak kocsmába is. *„Kinyitottam reggel ott voltam 8 óráig, főleg, amikor még a 3 üzlet volt...feleségem leváltott, ott volt ugye délután 4 óráig, úgyhogy nekünk az első 10 évben nem volt egy közös ebéd soha, egy közös vacsora, minden áldott nap nyitva voltam.”* (kocsmáros1) *„Hivatalosan 10ig voltam, de mondom éjfél előtt nagyon nagyon ritka volt, hogy én le tudtam feküdni.”* *„Itt 7kor, fél 8kor már nincs senki. Mindig megvárom a 8 órát, hétfvégén is, van, hogy 1 órán keresztül nézem a TV-t vagy épp rejtvényt fejtek. Az a világ már megszűnt, ami volt.”* (kocsmáros1)

Minden beszámoló azt mondja, régen tömve volt a kocsmá, sokszor még be se fértek egyszerre. *„Úgy hidd el nekem, sorba kellett állni.”* *„Le volt rakva 20 korsó sör itt, így ment végig a csapos, soha nem tudom elfelejteni.”* *„Itt annyi ember volt,*

Dan Ágoston

9. ábra Régi kép az adott kocsmából

hogy sorba kellett állni.” (vendég1)

A legtöbben a pénz hiányát okolják azért, hogy ez ilyen irányba változott. *„Egy kocsmá működéséhez a legfontosabb mozgató elem a pénz. Ha nincs pénz, nincs vendég. Ha vannak a hónap elején a fizetések, családi pótlék akkor két napig tele van a kocsmá. Ez az igazság.”* (kocsmáros1) Pénz az pedig sajnos nincs, olyannyira, hogy a legtöbbször még hitelezni is kell, hogy maradjon a forgalom. *„Azért hitelt is adok. Mert anélkül nem megy az üzlet, hitel nélkül.”* (kocsmáros3) Az évek alatt ennek is kialakult a maga rendszere, kiderült, mely vendégek adják meg a tartozásukat, melyek nem, ki az, akinek érdemes adni hitelt. *„A többség azért, ha megkapja a fizetését vagy jövedelmét akkor kifizeti az adósságát csak sajnos utána kezdi előről.”* (boltos1)

Ami viszont nem változott az a kocsmá szerepe az emberek életében. Lehet, hogy annyian nem járnak már oda, mint ezelőtt sok évvel, de akik igen, annak az oka szinte pontosan ugyanaz. Az emberek nem csak azért járnak kocsmába, hogy igyanak. Az is a része az ott töltött időnek, de csak egy sokkal kisebb része, mint azt sokan gondolják. Az embereknek ez a hely szolgál egyfajta olyan közösségi térként, ahol összegyűlnek, megbeszélik a problémáikat akár egymással, akár a kocsmárossal, kicsit kiengednek a nap végén, *„mindenki elmondja bűjút baját”*. (boltos1) Amikor én ott jártam, akkor is több vendéggel találkoztam, akik bent ültek, beszélgettek, és tényleg látszott rajtuk, hogy ezer éve ismerik már egymást, mindenki tud mindent a többről. Teljes mértékben, még nekem, mint idegennek is, egy kellemes, otthonos érzést adott.

A kocsmáros és a vendégek kapcsolata se különb, mint a vendég-vendég kapcsolat. Ahogy egyikük fogalmazott: *„Olyan, mint egy nagy család, tudom mindenkinek a problémáit, segítem őket tanácsokat adok nekik. A magamét kevésbé intézem jól, de az övükét nagyon jól tudom intézni. Mindenki aranyos kedves, nem nagyon van utálkozás.”* (boltos1) A kocsmáros az a személy, akihez (jobbesetben) fordulnak az emberek, ha valami problémájuk van. Mivel a vendégek ott beszélnek ki a problémáikat, ő lényegében mindenkiről mindent tud, ami a faluban történik. Így, ha valami baj van, akkor sokszor ő tud nekik segíteni, rá hallgatnak az emberek.

„A polgármesterre azért hallgatnak mert ő a főnökük. Ő adja a bérüket. De ha gondjuk van, bajuk van hozzám fordulnak. Például most valamelyik nap én oldottam meg hogy nem 9kor viszik őket kapálni a 40 fokban, hanem hajnali 5-kor vitte ki mert elmondtam a polgármesternek, hogy ez nem működik meg van itt munkaügy meg egyebek tehát ők sem buták,

hogy 10kor kiviszed kapálni, vidd ki 5-kor 9-kor menjen haza, másnap 5kor mentek kapálni. Azért kis szavam van.” (boltos1)

A kocsmárosnak hatalmas szerepe van egy faluban, ő ott él az emberek között, lát és tud mindent. Vannak, akiknek akkora népszerűségük van, hogy polgármesterré is meg akarnák választani, és természetesen nem indulna rossz eséllyel. *„Felém nagyon húznak, most már könyörögnek, hogy induljak polgármesternek.”*

Kocsma, kisbolt vagy mozgóbolt?

Itt az adott településen állandóan üzemelő, fix üzlet és a mozgóbolt kapcsolatára voltam kíváncsi. Ezen belül az adott üzlet kínálatára, a kínálat bőségére, illetve, hogy milyen cikkek azok, amiket ott be lehet szerezni, illetve amelyeket nem.

Rengeteg kisebb faluban csak egy kocsma üzemel, ami sokszor bolt is egyben. Nem lenne akkora kereslet, hogy két egymástól független üzletet megérné fenntartani. Így pedig abban az egy boltban, ami van lehet lényegében mindent kapni, amire szükségük van az embereknek. *„szinten jönnek kávézgatni, beszélgetni, meg vásárolni, mert rettentő nagy az árukészletem, sok minden van, ami meg nincs azt hozok. (Mutatott egy kis füzetet, amiben rengeteg minden fel van írva, amit majd hoz még a boltba, megrendelésre is)”* „még hotdog lesz meg ugye a vény nélküli gyógyszerek, horgászfelszerelés most egyszer ez jutott bővítésnek eszembe, de még sok mindent

10. ábra Hatalmas választék egy falusi boltban

fogok csinálni.” (boltos1) „Teljesen vegyes, itt már szinte minden megtalálható. És még mindig, amit a vevők igényelnek azt próbáljuk beszerezni. Csak a polcokra kell ránézni, minden. Mondjuk nem hiszem, hogy egy Tescoban ilyen dolgokat ennyire velősen lehet kapni, nálunk lehet.” (boltos4)

Rengeteg ember nem tudná megoldani, hogy bemenjen a városba bevásárolni rendszeresen, így ez mindenképpen nagyon jól szolgálja az ő érdekeiket, meg természetesen magának a boltnak is jó üzlet, növeli a forgalmát és a bevételt. Rengetegszer viszont nem a nyerség hanem a segítség az, ami őket motiválja. A boltosok, kocsmárosok rendszeresen bejárnak a városba áruért, vagy adott esetben úgy hozzák be, és ilyenkor, ha valakinek kell valami onnan akkor kérésre azt is meghozzák neki, nem profitért, csak az eredeti áráért. *„Ugye a 25 év alatt is kiváltottam a receptjüket, idehoztam a gyógyszerüket, gázpalackot, tápot, ami itt nem megkapható én mindent ide szállítok nekik, és ezt nem pénzért teszem, nyilván azt fizeti ki amiért hozom. Tehát én ezt csak szívből, hogy legyen nekik. Nincs autója, rákényszerül, ezért teszem.” (boltos1) „Ez arra vonatkozik csak, persze most is van így faluban ha kell valami, úgylis megyünk vásárolni akkor meghozzuk neki.” (kocsmáros1)*

Sajnos viszont sokszor még a boltosoknak is egyre ritkábban kell bemenniük a városba, mivel a kereslet egyre csökken, nincs bevételük az embereknek. *„Sajnos egyre ritkábban, nincs pénz, nem fogy az áru, nem kell olyan gyakran járni. Hetente egyszer be kell menni, de régebben ez sokkal sokkal több volt.” (kocsmáros1)*

Van egy másik választási lehetőségük is az embereknek viszont, ha nem a falu adott boltjában akarnak vásárolni, ez pedig a mozgóbolt. Ezek olyan árusok, akik egy kisebb furgonnal járkálják a különböző falvakat, és árulnak különböző termékeket belőle. *„Van, azt mondom ők is megélnak, sokat árulnak ők is, ők is árulnak. A kenyeres minden áldott nap megjelenik itt, volt, amikor 2 is jött, jött egy reggel jött egy este, de árulnak zöldséget, gyümölcsöt, húsos is jött valamikor, hentesáruval, tojást is árultak, itt amit el lehet adni a mozgó boltosok árulnak.” (kocsmáros2) „Jó dolog, hogy van ez a bolt, ez a mozgó bolt. Nagyon jó dolog, mert szombaton, vasárnap ugye jön, amikor itt nincs nyitva vasárnap, véletlenül kell egy fél kiló kenyér vagy mit tudom én pénteken elfelejtett venni a nagyságos asszony venni magának egy tejfölt, akkor vasárnap jön ez egy jó dolog ez a mozgóbolt. De az árak azoknál is a csillagos ég.” (vendég1)*

De vajon hogyan viszonyulnak a rendes boltosok ehhez a látszólag konkurenciához? Látszólag nem zavarja őket a mozgóárusok jelenléte, mivel ahogy fogalmazott az egyikük, „*aki nem akar nálam vásárolni az így is megoldja, fogad egy autót és eljut a siklósi Tescobá az a legfelkapottabb nálunk. Akkor ők ott vásárolnak ezzel nekem nincs problémám. Mindenki ott költi el a pénzét, ahol szívesen költi el, én soha nem hánytorgattam fel senkinek, hogy miért ott költi el, neki ott esik jól költse el ott. Én attól függetlenül mindent idehozok nekik.*” (boltos2)

Vannak, akik vásárolnak maguk is a mozgóboltból, az ő saját boltjukba. „*Van jégkrémünk, azt úgy válogattam ki a jégkrémes autóról, hogy a legolcsóbbak legyenek, hogy azért a családok is be tudjanak jönni három gyerekkel, ha úgy van.*” (kocsmáros3)

Ezek ellenére vannak helyek, ahonnan ki vannak tiltva ezek a mozgóárusok, nem az adott boltos/kocsmáros miatt, hanem inkább a vezetés döntött így, mivel ilyenkor az embereknek marad a falu saját boltja, ahol vásárolni tudnak. „*Van olyan falu, ahol nem állhatnak meg a mozgóboltosok. Pl. (az adott falu neve) se állhatnak meg, pedig egy kisebb falu, és szegényebb falu is mint a miénk, de nem állhatnak meg a mozgóboltosok.*” (kocsmáros1)

Vannak viszont olyan helyek, ahol a vezetésnek a kezdeményezésére minden lakos kap egy adott összeget karácsonykor, amit az ő saját boltjukban költhetnek el, bármire. „*Minden évben vannak ilyen juttatások minden lakos 20ezer forintot kapott, minden egyes fő a legkisebb gyerektől a legidősebb emberig. Vásárlási utalványba adta ki ezt a képviselőtestület,*

és ezt csak itt a mi boltunkban és (a falu neve) költhetik el. Ez nagyon nagy segítség nekünk. Ez 4-500.000ft, amit csak ebben a két boltban költhettek el. Ez nagyon nagy segítség volt. Csak itt költhette el mert csak tőlem vette vissza az önkormányzat.” (kocsmáros1)

Vannak boltosok, akik annyira elkötelezettek a falu és az emberek iránt, hogy falújítást is végeznek az üzletükön, amivel még modernébbé, komfortosabbá és széppé tudják azt

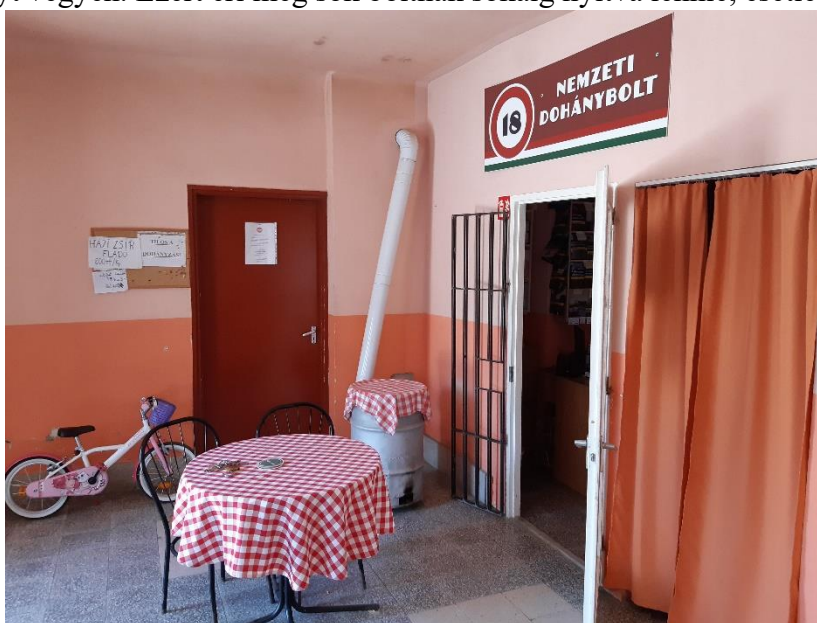

11. ábra Bolt felújítás alatt

varázsolni. Egy helyen amég nem volt felújítás, addig laktak is az adott melléképületben, mivel nem volt nekik máshol. Ezek mellett hatalmas szerepe van a falújításokban különböző megpályázható támogatásoknak is, ez is nagyban segíti a boltosokat.

„Elmesélte, hogy voltak is, akik a melléképületben laktak, ami felújítás alatt áll. Egy anya lakott ott a fiával, később az anya meghalt és a fia maradt ott egyedül. Amikor elkezdődött a felújítás a karitás keresett nekik új lakást.” (boltos2) Ezek után szerintem megkérdőjelezhetetlen egy adott faluban a boltosok, kocsmárosok hatalmas szerepe.

Sok boltban a trafik szerepe is nagyon fontos mivel rengeteg ember megy be azzal a céllal egy ilyen boltba, hogy dohányt vegyen. Ezért éri meg sok boltnak sokáig nyitva lennie, esetleg minden nap, mert ilyenkor nagyobb bevételt tudnak szerezni. „Főleg a dohány, ami nagyon ide vonzza az embereket. Főleg hétvégén meg ünnepnapokon. Mint mondtam a mai napig betartom, hogy az év minden napján nyitva vagyok. Újév, húsvét, Szilveszter, karácsony az év

12. ábra Dohánybolt a kisbolton belül

365 napjából, 365-öt nyitva vagyok. Volt olyan, hogy Barcsról jöttek cigiért. Sellyéről indult és itt körbejárta a vidéket. Azt se tudta mi az a (falu neve).

Tudják, hogy ünnepnap, hétvégén engem itt meg lehet találni. Ezek az új arcok és ha bejön egy cigiért akkor megiszik egy üdítőt vagy elvisz egy sört haza, mert általában kocsmá sincs nyitva ünnepnapokon, és meg minden nap nyitva vagyok.” (kocsmáros1)

Volt olyan, hogy ha bezárt a dohánybolt az adott bolton belül, meredeken leesett a forgalma is minimálisra.

Vannak, akik már nem árulnak dohányt, és elmondásuk alapján azóta a biztonság is jobb lett. „Mióta a dohány kivették a boltokból nem kell félni, nincs mit elvigen, ami akkora érték, igazából most biztonság van.” „Akkor még árultunk dohányt, de azt fogja 100ezer és viszi, de

most nincs mit.” (boltos2) „Volt egy időben amikor még tartottam dohányt, akkor volt, hogy 1 héten háromszor is betörtek. Egy héten háromszor. Mindig pénteken jött a dohányos, és előtte betörtek szerdán, csütörtökön meg szombaton. És akkor harmadszorra már nagyon meguntam a dolgot, és akkor rendőrség, hajnali fél 3kor meg is fogták őket.” (boltos3)

6. Összegzés

A falvak gazdasági szerepe és társadalmi súlya rohamosan csökkent az elmúlt időben. A közösségek pusztulása, meggyengülése aláásta az itt élő emberek és családok életminőségét. Ez látszik mind a gyorsan romló körülményekben, de elég, ha csak magát a kocsrát nézzük. A hely, amely egykor tele volt emberekkel, ahova programokat szerveztek és az emberek jól érezték magukat, most már csak egy pár régi lakosnak a törzshelye igazán, akik emlékeznek még, hogy milyen volt régen.

Ennek az okát nem lehet egy adott tényben, eseményben, emberben megfogalmazni. Rengeteg tényező, rengeteg esemény vezetett el idáig, amelyek az elmúlt sok-sok évtizedben történtek. Sokáig az emberek nem is tettek semmit ezek megállítására, de mára már van több olyan szervezet, olyan kezdeményezés, amely vissza akarja fordítani a pusztulás folyamatát. Ezek a kezdeményezések természetesen nem egyszerűek, mivel mint írtam sok, komplex folyamat vezetett el idáig. A közösségek tudatos meggyengítése során rögzült mintákat nem könnyű megváltoztatni, főleg úgy, hogy sok ember a nyomorban eltöltött évek, vagy évtizedek után már nem is akar változni, mert úgy érzi esélytelen a helyzete.

Ennek ellenére egyre többen figyelnek fel ezeknek a kistelepülések a helyzetére, és a tapasztalataim alapján a vezetés, az adott hely polgármestere is próbál a saját településének a helyzetén javítani, ami külső segítséggel egyre könnyebb lesz, mivel már nem egyedül kell küzdenie. Ezért is fontos népszerűsíteni az ilyen kezdeményezéseket, mivel akik akarnak segíteni, annak ezek adják bele a kezébe az eszközt.

Sok helyen viszont pont abból van a legnagyobb hiány, amit sokszor a legnehezebb előteremteni, ez pedig a pénz. Ahol az emberek jelentős része megélhetési problémákkal küszködik ott van a legnagyobb szükség a segítségre, mivel amíg emberek ilyen körülmények

között élnek, és az alapvető szükségleteiket sem tudják kielégíteni, addig más téren sem lesz változás.

A kocsmárosok/boltosok szerepe, az én interjús tapasztalataim alapján kulcsfontosságú. Ők azok, akik ott járnak az emberek között, ők azok, akik mindent tudnak mindenkiről, így ők azok, akik első kézből tudnak segíteni. És ezt meg is teszik. Akár étellel, vagy egy hellyel, ahol az emberek tudnak melegedni, akiket otthon csak egy hideg ház vár mivel nincs pénzük fűteni, vagy akár, ha valami olyan probléma van amit ők maguk nem tudnak megoldani akkor tolmácsolják a vezetés felé. Ők mindig központi szerepet játszottak egy kistelepülés életében, ez nem változott, és nem is valószínű, hogy fog. Egy stabil pontot jelentenek az ott élők mindennapjaiban, és ha változni fog ezeknek a településeknek a helyzete, akkor ők egy nagyon fontos szerepet fognak benne játszani.

Ábrajegyzék

1. ábra Függőségi rendszer modellezése, Hankiss Elemér könyvében ábrázoltak alapján (Hankiss 2017: 63l)	9
2. ábra Fürtként összekapcsolódó függőségi hálózat (Hankiss 2017: 63) Eredetileg: Peace and Social Structure. Essay in Peace Research, Vol. III. Copenhagen 1978	10
3. ábra Alkuyta kapcsolatba lép a főkuytán keresztül egy másik alkutyával (Hankiss 2017: 66)	10
4. ábra: KSH – Falusi Turizmus Országos Szövetsége, Horváth Balázs.	12
5. ábra Felzárkózó települések	18
6. ábra Sellyei járás	19
7. ábra Sellyei járás 2	19
8. ábra Kiírás	21
9. ábra Régi kép az adott kocsmából.....	25
10. ábra Hatalmas választék egy falusi boltban	27
11. ábra Bolt felújítás alatt	29
12. ábra Dohánybolt a kisbolton belül.....	30

7. Források

- Ariés, Philippe (1977): "The Family and the City". Daedalus CVI.2.;
- Bordieau, Pierre (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke.;
- Bódi Ferenc (Esély 2001/4): A szociális ellátórendszer öröklött hiánya a falvakban
- Conflict in Third Place. Advances in Consumer Research. XLIII.;
- Douglas, Mary (2003): Rejtett jelentések. Antropológiai tanulmányok. Budapest: Osiris Kiadó.
- Durkheim, Émile (2001): A társadalmi munkamegosztásról;
- Dr. Kovács Dezső (2015/6): Területi statisztika, Falusi turizmus Magyarországon – kérdések és dilemmák; 595-597,
- Dröge, Franz - Krämer -Badoni, Thomas (1987): Die Kneipe. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Eckert, Penelope - McConell-Ginet, Sally (1992): Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice.
- Farkas Péter (2014): A szubszidiaritás alapelve és gyakorlati alkalmazásának néhány területe;
- Goode, Amy – Anderson, Stephanie (2015): „It’s Like Somebody Else’s Pub”: Understanding
- Hankiss Elemér: Diagnózisok, 4. kiadás, Helikon kiadó 2017; Diagnózisok (1982) 9.-226. oldal; Diagnózisok 2 (1986) 227.-504. oldal
- Hymes, Dell (1988): A nyelv és a társadalmi élet kölcsönhatásának vizsgálata;
- Iványosi-Szabó Tibor (2010): A kocsmá szerepe egy hódoltsági mezővárosban;
- Kovács Imre (2007): Vidék- és falukép a változó időben; Csurgó Bernadett, Kiss László és Nagy Kalamász Ildikó közreműködésével
- Kovács Imre (2012): A Vidék az ezredfordulón, A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai
- Oldenburg, Ray (1999): The Great Good Place. Cafés, coffe shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart o f a community. Cambridge: Da Capo Press.

Palágyi Béla (2004): A kocsmá bezzeg hangos

Pisztora Zsófia (2020): „Itt a világ közepe” A kocsmá szerepe egy falusi közösség életében,

Ragadics Tamás (2019): Községek és helyi társadalom az ormánsági kistérségeken

Szociális szemle VII. évfolyam 1. szám (2014):

Tönnies, Ferdinand (1983): Község és társadalom;

Tóth István György (2017): Turabánya? Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókeszesség Magyarországon

Vincze Anikó (2012): Önkategorizáció és individualizáció;

Warren, Roland L. (1956): Toward a Reformulation of Community Theory. In. Human Organization

Weber, Max (1987): Gazdaság és társadalom I.

Weboldalak, amelyeket felhasználtam:

<https://www.fete.hu> (letöltve: 2022. 10. 03.)

<https://www.ksh.hu> (letöltve: 2022. 09. 29.)

8. Melléklet

Kérdések

1. Alapvető kérdések

- Hogyan mutatná be magát?
- Mit mondana el magáról?
 - Mi a neve?
 - Hány éves?
 - Mi az iskolai végzettsége?
 - Hogyan ítéli meg az anyagi helyzetét?
 - Milyen a családi állapota?
 - Van-e gyereke?
 - Amennyiben igen, hány gyereke van?

2. Munkával kapcsolatos kérdések

- Mióta dolgozik itt?
- Mennyit dolgozik egy nap/hétben? (óra)
 - Milyen beosztásban?
 - Mikor dolgozik? (reggel, délután, este)
- Változtak-e itt a körülmények az elmúlt pár évben? Ha igen milyen irányba?
- Szeret-e itt dolgozni?
 - Miért jó? Mi a jó a munkában?
 - Problémák? Nehézségek?
- Ön szerint min kéne változtatni, ami javíthatná az adott hely (kocsmá, ivó stb.) helyzetét?
- Úgy érzi biztonságos-e itt dolgozni? Érezte-e magát már veszélyben?
- Rabolták-e valaha ki?

3. Településsel kapcsolatos kérdések

- Hogyan ítéli meg a település jelenlegi helyzetét?
- Mit gondol változott-e a település helyzete az elmúlt pár évben? Ha igen milyen irányba?
- Mit gondol a település jelenlegi vezetéséről?
- Ön szerint min kéne változtatni, ami javíthatná a település helyzetét?
- Mit gondol, milyen irányba fog változni a falu helyzete a jövőben? (javulni/romlani fog a helyzet?)
- Össze szoktak-e járni az emberek? Kik? Hol?
- Vannak-e a faluban olyan bandák/csoportok, akik kifejezetten elkülönülnek egymástól?
- Vannak-e a faluban konfliktusok emberek/csoportok között?
- Jellemző-e az, hogy az emberek egymástól segítséget kérnek, vagy inkább maguk oldják meg a problémáikat?
- Volt-e mostanában bármi olyan törekvés, ami az embereket akarta összehozni, támogatni? (közös programok szervezése, közös rendezvény, közös beszélgetések, összejövetel)

4. Vendégekkel kapcsolatos kérdések

- Kik járnak ide a faluból? Más településekről?
- Mekkora forgalma van ennek a helynek? Naponta kb. hányan térnek be?
- Hogy érzi, milyen mértékben szolgál ez a hely közösségi térként? Vagy inkább csak inni járnak ide az emberek?
- Ez változott-e az elmúlt pár évben? A változásnak mit gondol, mi lehet az oka?
- Mennyire ismeri az ide betérő vendégeket?
- Vannak-e stabil törzsvendégek?
- Nekik milyen egymással a kapcsolatuk? Vannak-e kirekesztettek?
- Ha valaki új jön ide, mennyire fogadják be?
- Szoktak-e összetűzések lenni?
- Ha igen, milyen gyakran? Mennyire fajulnak el?
- Vannak-e itt külön csoportok/bandák a vendégek/törzsvendégek között?
- Számít-e itt, hogy valaki gazdag-e vagy szegény?
- Mennyire segítenek itt egymásnak az emberek, ha a szükség úgy hozza? Tesznek-e gyakran szívességeket?

- Jelent-e (esetleg több) vendégnek gondot fizetni a fogyasztott termékekért?
- Volt-e bármilyen, a helyi közösséget érintő kezdeményezés, ami az itteni vendégektől indult?